

JOHN COWPER POWYS.

JOHN COWPER Powys most hatvanegy éves, Anglia legszebb vidékén, Somerszetben él teljesen visszavonultan. Semmi egyebet nem csinál, csak ír és sétál. Negyven évig Amerikában könyvtáros és tanító volt és később kezdett írni. Igazi, jelentékeny, nagy könyvei azok, amelyeknek súlyát eddig még senki sem mérte meg, mind az utóbbi öt év alatt keletkeztek. Már ezzel a ténnyel magával egyedül áll: páratlan jelenség, hogy valaki hatvanhoz közel írja meg mondanivalóját két ezerlapos regényben és három tanulmánykötetben, amely együttvéve szintén kitesz ezer lapot.

Powys külseje megmagyarázza a késői korban ezt a nagy teljesítményt: nem mondható róla, hogy fiatalabbnak látszik, — van rajta valami, ami felül és kívül áll a koron. Nem határozott szóval megfogható jelleg ez: nem az erő és a példátlan, csaknem eszelős intelligencia sugárzása, nem valami kemény sziklaszerűség, nem valami vad elementáris energia az, ami fejének vonalait megmagyarázza. Ezeken túl van benne egy ősemberszerű kétértelmű démoniség. Ilyenek lehettek a kőkorszak emberfölötti képességekkel rendelkező varázslói: akiknek nem volt szükségük semmiféle praktikára, hogy hassanak, személyükből áradó mágikus erő önmagában hatott — ez az ember olyan dolgokat tud, amiket nem tud senki más, oly közeli és bensős ismeretségben van a rejtelmes hatalmakkal és ezeket a hatalmakat annyira magában tartja, hogy hatása, minden egyébtől eltekintve is — félelmetes. Powys személye körül a kőkorszak levegője él, ez a súlyos, homályos, vad, elemi, démoni idő: a természethez való közelség minden meleg áldásával, de a veszélyes élet minden feszült lélekjelenlétével és a nehéz életért való minden erőfeszítéssel, de feltétlenül és minden körülmények között az egyértelműséggel, tisztasággal, komolysággal és mélységgel.

Tanulmányt és regényt írt, régebben verset is (tanulmányai: *The complex vision, The religion of sceptic, Visions and revisions, Suspended judgements, The meaning of culture, In defense of sensuality, The philosophy of solitude*; verseskönyvei: *Wolfsbane, Mandragora, Samphire*; regényei: *Wood and stone, Rodmoor, Ducdame, Wolf Solent, A Glastonbury romance*) és mindegy, hogy az ember hol kezd megismerni, mert elméleti könyvei irodalmi műveiben folytatódnak és fordítva. A kulcs pedig a Powys-i világ bejáratához, minden könyvéhez mindig: a «magány» megértése. A magány: «az édes trance», «az az állapot, amikor az ember a legmélyebben szeret» — a boldogság és «a boldogság érzésében nyugszik a kozmosz titka», «csak, ha a lélek teljesen magányos, tárul fel az univerzum mágiája»: — «mindennemű emberi lét egyedüli kulcsa a szenvedélyes magány». Powys magánya azonban nem a modern ember elveszelődött, kétségbeesett, elszakadt egyedülléte, nem a byroni romantikus góg, nem a XVIII. század szentimentális rajongása, nem a középkori magány, — nem! Ez a magány az ősi, a «kőkorszakbeli», a természetközelség magánya, egy sajátos állapot, amikor az ember

képessé lesz arra, hogy megnövekedjék, kitáguljon, magába szívja környezetét : nőjjön, nőjjön, egészen addig, amíg átfogja «a nem emberi tudatokat, az esőt szívó fákat, a levegőben szálló varjakat, a réteken legelő bárányokat, a folyóban zajtalan úszó halakat, a napon sütkérező kigyókat, a kozmogonikusan ősi sziklákat» — amíg átfogja az egész világot és azonossá lesz vele. Ez az állapot egészen személyes, ez az én egy formája, ez az : «ichthyosaurus», az emberi én megnövekedése ősi méretekre. Ez a magány legmélyebb varázslata, egyedül lenni és ebben a magányban átfogni mindent, ami él.

A «Magány filozófiájá»-ban egészen széles alapon és történeti perspektívában (Lao-tse, Herakleitos, Rousseau, Wordsworth) kifejti a magány egész jelentőségét és szembefordul a modern élet «nyájszellemiségével», a «szociális hazugsággal». «Az eredeti szellem egyáltalán nem tiszteli a modern eszméket . . . mindegyik meg van bélyegezve rövidlátással, rosszindulattal, előítéllettel, képeletszegény álrodalmisággal, emélyítő dogmatizmussal és neveléséges pedantériával.» A modern élet «mániákus rovarvilág», amit Powys nem visel el, túlságosan belelát a «bolond optimizmus eszményi hipnózisába», tudja, hogy ebben a világban «az igazság nem vakon született, hanem mi dugtuk bele egy vastag zsákba». Powys tanácsa igen egyszerű, ettől a világtól megszabadulni: «megfizetni a császárnak, ami a császáré», hogy aztán az «emberiség», a «humanitás», a «szociális», a «kollektív» hagyja el az embert, hagyja, — egyedül («work to earn your right to be alone»). «A történelmi emberiség, a tradicionális emberi törvények annyira szétrombolták a mi elemi és felsőbbrendű kapcsolatainkat a világgal, hogy ennek következtében a művelt butaság egy neme keletkezett, egészséget elen törvények rabszolgái lettünk és rovarokká süllyedtünk.» Powys ellensége minden «közös»-nek, ellensége legfőképpen a «munkának». Az új világ, aminek eljövételében hisz, igazolni fogja : «az önzés-ösztönt, a szublimált erost, a természetérzést és a vallásos ösztönt». Ebben az új világban «a szabad időnek székesegyházat emelnek és ott az őt érzéké lesz a legmagasabb oltár. Kegyessége az egész bolygó bizonytalan organikus atavizmusa lesz, ritusa az emberi tapasztalat sok hosszú évszázada. Erénye az lesz, hogy boldognak kell lenni, annak, ami minden dolog közül a legkönnyebb és legegyszerűbb. Nem a legjobban szeretett, de az a szellem, akire a legtöbbet gondolnak, lesz a világ Első Oka ; és a nagy daimon, a Véletlen lesz a legelevenebb lélek».

Powys mélyen vallásos ember, — de az ő vallása a kőkorszak démonikus vallása, a természetközelség, a világgal való azonosság elsődleges szellemisége, egy nagy közös részvétel a kozmikus teremtésben, mert ahogy Aquinói Tamásból idézi : to create is the prerogative of personality — a teremtés a személyiség első előfeltétele : a teremtés a legősibb világerő, a legmélyebben fekvő természet, a teremtés maga az élet, az az élet, amelyik : «mélyebb, sajátosabb, megfoghatatlanabb, semhogy értelmünk egyáltalán megérteni engedi». Powys vallásos, ha meg is veti a modern «szociális» világ eszméit (send society to the devil), amelyek nemcsak «naivak, ostobák, hanem gonoszak, arrogánsak és bigottak is», amelyek előkészítik a «pénz gépezet uralmát és az emberrel való örült kísérletet, ami Oroszországban folyik». Két dolog van, amely «természettől fogva súlyosan és ünnepélyesen vezeti az emberiséget : az öröm és a vallás. Az öröm az élet titka . . . a nevelés, a vidámság . . . a vallás titka a túlvilág misztériuma».

Ezzel nagy általánosságban kiemelkednek Powys gondolatai tanul-

mányai alapján, de természetesen ebből az előadásból távolról sem tűnik ki az író utólérhetetlenül erőteljes kifejezése, képzeletgazdasága és lenyűgöző ereje. Ami regényeiben van, az nem más, mint a tanulmányok gondolatainak belépése a művészet kép-világába. A «Wolf Solent» a kép-világ előcsarnoka, a «Glastonbury romance» (Amerikában 1932-ben jelent meg, Angliában 1933 nyarán) a világ maga.

A «Wolf Solent» tartalma nyersen: egy férfi története két asszony között. De a férfi és a két asszony körül az emberek, emlékek, tájak, események, történések és belső elváltozások olyan színpompás, életteljes és túláradó világa él, amely semmi egyéb, mint a «kozmoszá vált ember magányának» himnusza, a himnusz minden külső és belső jelével. Ez a könyv a «magányos ember csendes orgiája» az élet szépségének dicsérete, csupa öröm, édes dallam, mély zene egy egész zengő földdarab. A «Wolf Solent» mögött ott áll Powys «mithológiája» — az őselemek vad szépsége, az élet kegyetlen forrósága.

«A Glastonbury romance»-t az ember bármely oldaláról nézze, kétségtelenül a kor legnagyobb regényalkotásának látja: terjedelemben, apparátusban, személyeinek sokaságában, eseményeinek változatosságában, filozófiájának mélységében, emberi jelentőségben és stílusában. Tartalma: egy angol tartomány, Glastonbury környékén, Somerset és Dorst vidékén egy ipartelep körül lejátszódó történet, amelyben résztvesz a kapitalista tőkés, a kommunista munkás, a vallásújító, aki Arthus király világát akarja feltámasztani, az adminisztráció, egyéni és közös vállalkozások, a hatóság s ebbe a sűrű, bonyolult történetezővénybe állandóan beleszövődik a táj: Stonehenge, a kőkorszakbeli templom, gigantikus szikláival, a folyó, a barlang, a hegyek, a fák, a rétek, az utak. A regénynek negyven főszereplője van: mindegyik szereplője démona önmagának. Mint őskorból feltámadt titánok küzdenek egymással és a táj láthatatlan démonaival. Rejtelemes szál fűzi egyiket a vízhez, a másikat a sötétséghez, a harmadikat a naphoz, a negyediket a kövekhez. Ez a Powys-i «mithológia» teljes kibontakozásában, ez az a látomás, amit Powys az élet legmélyebb lényegének tart, ez a folytonosan ömlő-, hullámzó-, dagadó-, apadó-, mozgó életfolyam, az élet egy őschaosza azzal a különbséggel, hogy «éppen a chaosz ellenkezője», a telt, duzzadó élet viharzása, — teljes Powys-i kép az életről, egy az életnek őskori víziója. A regény ellen azt a kifogást emelték, hogy nem «reális». De a regény nem is akar olyan értelemben reális lenni, mint akár még Dosztojevszkij vagy Proust vagy akár Joyce. A Glastonbury a mithológia mélységével reális, egy fokozottabb, intenzívebb, lényegesebb realitással reális. A tájak, alakok, jelenetek, eseményeknek itt nincs «pszichológiai», vagy pláne «szimbolikus» jelentősége — itt semmi sem érthető minden további nélkül — itt minden primer módon átélhető és ennek jelentősége mind életszerűségében, bizonytalanságában, közelségében, — mélységében van.

Ez Powys egészen egyedülálló vívmánya, ez volt az, ami első bírólóinak szájába adta a Dosztojevszkijjel és Prousttal való hasonlatát. És újítása nem technikai, mint Joyceé (akitől azonban igen sokat tanult), hanem belső újítás: amit ő feltár, az életmód, ahogy Dosztojevszkij regényeiben is egy elmélyülő. Intenzívebb életre való ösztökölés fekszik. «Meddig korbácsoljam az emberiséget, hogy felébredjen!» — kiáltotta egyszer Dosztojevszkij. Ugyanezt kiálthatná Powys is: kínzó és rettenetes képei, nehéz varázslatai, szenvedélyes kitörései mind «korbácsütések» egy mélyebb életre való kény-

szerítés. Powys írói módszerének újsága : megtalálta azokat a lehetőségeket, amikkel az «emberiséget felébreszti» a modern sekély, üres életnek ebből az «ördögi, szürke, tompa, kísérteties, sivár idiotaságából» — kiragadja innen és belevigye a gyökerek felé az ősi természetbe és felfelé a magas szellemiségbe.

Lehetne kiemelni a regényből alakokat, akik a legközelebb állanak az íróhoz : Geard of Glastonbury-t, ezt az alakot, akiben egyeütt van Karamazov Iván minden intelligenciája, Szmerdjákov minden sötét démonisága, Aljosa misztikuma, Dimitrij életéhsége és az öreg Karamazov ördögi makacssága ; vagy ki lehetne emelni Sam Dekkert, ezt az idióta geniet, John Crow-t, Philip Crow-t, vagy valamelyik női szereplőt ; meg lehetne említeni a Stonehenge-jelenetet, a folyó-fejezetet, a forrongás kitörését vagy az árvizet ; le lehetne írni szörnyűségeket, mint azt, amikor egy halott gondolatait mondja el, vagy mikor az egyik alak a barlangba hurcol egy nőt — a «Glastonbury romance» mint minden igazán nagy könyv nem tűri meg a részletek kiemelését. A regény egészével hat, mint ahogy Powys is az egészével hat : minden könyvével és személyével : azzal a bizonyos kőkorszaki démonikus sámán-személyével, aki egy egészen új, nagyszerű, mély életet mutatott meg olyan gesztussal, mint egy húszezer évvel ezelőtt élt varázsló.

Hamvas Béla.



Valér Erik: Il Trovatore. (Fametszet.)